RAD
HISTORIČKO-FILOLOGIČKOG I FILOZOFIČKO-JURIDIČKOG RAZREDA
JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI
KNJIGA 250 (112) 1935 GOD.

DR. LJUDMIL HAUPTMANN

GROFOVI VIŠNJEGORSKI

U ZAGREBU 1935
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

RAD
HISTORIČKO-FILOLOGIČKOG I FILOZOFIČKO-JURIDIČKOG RAZREDA
JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI
KNJIGA 250 (112) 1935 GOD.

DR. LJUDMIL HAUPTMANN

GROFOVI VIŠNJEGORSKI

U ZAGREBU 1935
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

Grofovi Višnjegorski

Napisao pravi član

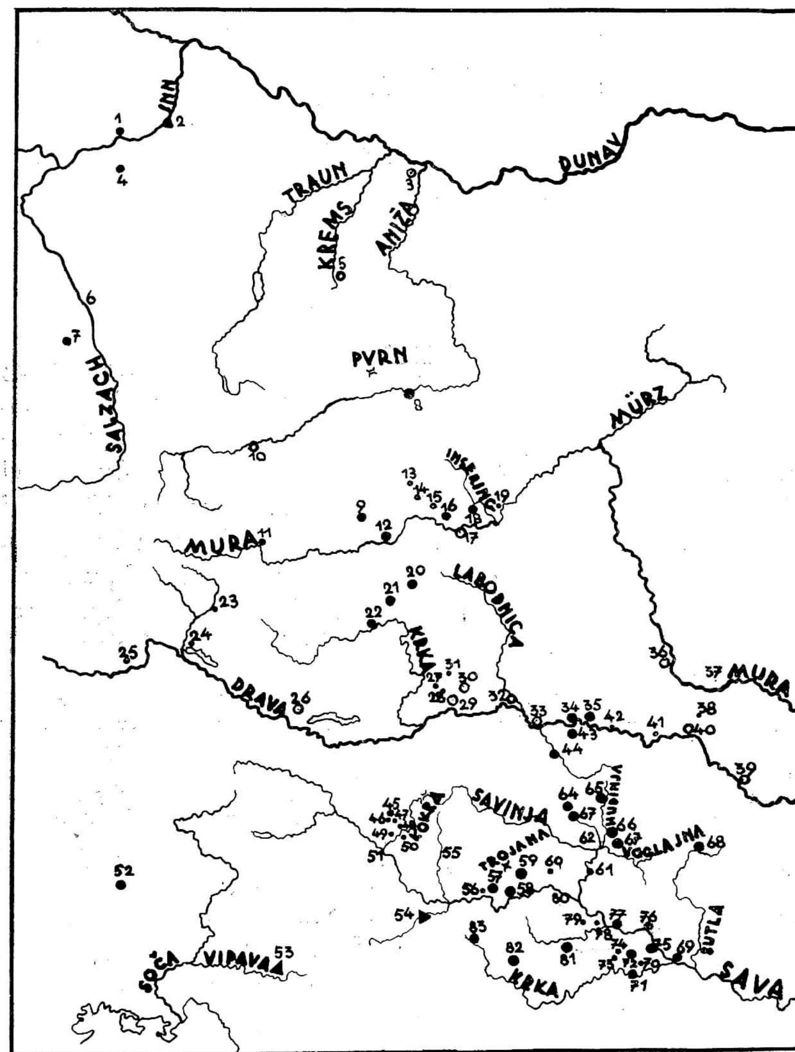
Dr. Ljudmil Hauptmann

Primljeno u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 30. juna 1934.

Usred borba koje je vodio car Henrik IV s papom zbog investiture, papina stranka izabra 25 marta 1090 godine opata Tiemona za salzburškog nadbiskupa, premda je nadbiskupsku stolicu onda zapremao vjerni pristaša carev, Bertold Mosburški. U bojevima koji se stoga zametnuše između oba takmaca, Tiemo bi 6 decembra 1097 ametom potučen kod Saaldorfa blizu Salzburga. A kad odande pobježe u Korušku da se skloni u Friesach, uhvatiše ga Bertoldovi saveznici, savinjski markgrof Starhand i njegov brat Ulrik te ga baciše u tamnicu. Dugo je čamio u zarobljeništvu, na-

[1] L i t e r a t u r a: Tangl K., Über den angeblichen Markgrafen Poppo-Starchand von Soune. Mitteilungen der Historischen Vereines für Steiermark 4 (1853) 114 i d.; isti, Windischgraz und die Herren von Windischgraz bis zu ihrer Erhebung in den Freiherrnstand im Jahre 1551. Istotamo 15 (1867), 61 i d. Richter E., Untersuchungen zur historischen Geographie des ehemaligen Hochstiftes Salzburg und seiner Nachbargebiete. Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung. EB. I (1885) 642, 665 i d. — Witte H., Genealogische Untersuchungen zur Reichsgeschichte unter den salischen Kaisern. Istotamo EB. V (1896/1903) 38. — Trotter K., Die Grafen von Moosburg. Verhandlungen des Historischen Vereines für Niederbayern. 53 (1917), 9 i d. — Kos F., O ustanoviteljih Zatiškega samostana. Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 1 (1918) 193 i d. — Hauptmann L., Krain. Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer I/4 (1929) 594 i d. — Thaller F., Die Grafen von Plain und Hardeck. Dungern, Genealogisches Handbuch zur bairisch-österreichischen Geschichte. 1 (Graz 1931) 66 i d.

K r a t i c e: KUB. = Schumi, Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain.
MC. = Jaksch, Monumenta Historica ducatus Carinthiae.
MG. DD. = Monumenta Germaniae DD.
Sbg. UB. = Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch.
St. UB. = Zahn, Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark.
Gr. = Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev.

1. Posjedi roda sv. Heme

● posjedi Hemina roda

▲ sumnjivi posjedi Hemina roda

1 Ehring
2 Reichersberg
3 Samesleiten
4 Mosbach
5 Kirchdorf
6 Salzburg
7 Plain
8 Admont
9 Meinhardsdorf
10 Haus
11 Tamsweg
12 Puchs
13 Zeiring
14 Winden
15 Pöls
16 Reifenstein
17 Judenburg
18 Schönberg
19 Rasnitz
20 Zeltschach
21 Friesach
22 Krka
23 Leoben
24 Kraut
25 Radlach
26 Hohenwart
27 Gornje Trušnje
28 Srednje Trušnje
29 Velikovec
30 Vovbre
31 Djekš
32 St. Paul
33 Dravograd
34 Muta
35 Marenberg
36 Leibnitz
37 Weitersfeld
38 Jarenina
39 Ptuj
40 Maribor
41 Sevnica
42 Brezno
43 Vuzenica
44 Slovenji Gradec
45 Sv. Lovrenc
46 Babni vrt
47 Bašelj
48 Preddvor
49 Breg
50 Tupaliče
51 Kranj
52 Adegliacco
53 Vipava
54 Ljubljana
55 Kamnik
56 Bitiče
57 Ljubek
58 Tirna
59 Gallenberg
60 Trbovlje
61 Laško
62 Celje
63 Rabensberg
64 Dobrna
65 Vitanje
66 Vojnik
67 Reifenstein
68 Rogatec
69 Brežice
70 Naklo
71 Kostanjevica
72 Raka
73 Radulja
74 Brezovo
75 Krško
76 Rajhenburg
77 Sevnica
78 Novi Grad
79 Boštanj
80 Svibno
81 Mokronog
82 Šumberg
83 Višnja gora.

pokon se ipak oslobodi i pođe u krstaški rat gdje pogibe. Braću pak — veli životopis njegova nasljednika Konrada — »ultio divina... ita percussit ut cum duo illi fratres tota Karinthia potentissima dominatione potirentur, nullius mortalis hominis contradictionem habentes, subito per comitem Pernhardum qui cum paucissimis militibus Karinthiam intravit, funditus contriti sunt et ad nichilum redacti omni pristina potentia perdita.«[2]

Koruškom vladahu na izmaku jedanaestog vijeka Eppensteini; pored njih stajahu Spanheimi, nećaci posljednjeg eppensteinskog vojvode Henrika III, kojeg i naslijediše godine 1122, kad koruški prijesto pripade Henriku IV, bratu Timeonova osvetnika, grofa Bernharda. Gdje je tu bilo još mjesta za gospodstvo markgrofa Starhanda i Ulrika, prilično je nejasno. Što znamo o njima *dosad*, ograničuje se na nekoliko vijesti o njihovim posjedima u gornjoj murskoj dolini, blizu Maribora, i u Savinjskoj marki, pa o zaštitništvu koje su vršili nad krčkom biskupijom; ali je sve to premalo da bi se moglo govoriti o njihovoj vlasti nad cijelom Koruškom. Ili dakle naš biograf pretjeruje, ili se iza njegovih riječi krije uspomena na dubok politički prevrat koji je ostao do danas nezapažen. S obzirom na oskudicu pripovijednih izvora, to se pitanje može prečistiti samo genealoškim istraživanjem.

U tu svrhu polazimo najbolje od priznate činjenice da Starhand, Ulrik i njihov brat Werigand, pradjed grofova Višnjegorskih, vuku lozu od onoga Askvina kojega je po svoj prilici već njegova rođakinja, sv. Hema, postavila za zaštitnika svome manastiru u koruškoj Krki.[3] U isto vrijeme kao on spominje se još neki grof Askvin koji je milošću kralja Henrika II godine 1007 dobio Ehring na rijeci Innu.[4] Osim toga imađaše otprilike šezdeset huba u Radlachu kod Greifenburga i u Krautu sjeverozapadno od Millstattskog jezera (isp. kartu 1). Kad je on prije godine 1060 umro, neki Wezil podari Salzburgu ne samo onaj posjed u Radlachu koji je već *bio* u njegovim rukama, nego i sve što ga je tamo išlo kao Askvinova baštinika. Zbog teškoća koje bi mu mogli zadavati drugi nasljednici, obeća ujedno i to da će dati Salzburgu, ako ne bi mogao izvršiti svoje darivanje, drugi posjed u blizini, izuzevši Leoben sjeverno od Gmünda.[5]

[2] Gr. III, 417. — MC. III, 505.
[3] Gr. III, 126. — MC. I, 17.
[4] MG. DD. III, 99.
[5] Sbg UB. I, 242.

Uporedo s tim vijestima koje donosi Codex Balduini jedan drugi izvor, Annales Reicherspergenses,[6] spominje dva brata, Aribona i Wernera koji podijeliše baštinu »naslijeđenu od svojih pređa« među sobom tako da je Aribo primio Radlach a Werner Kraut južno od Gmünda. Ali doskora pokloni Kraut za spas svoje duše manastiru u Reicherspergu te predade onda sve skupa Salzburgu. Budući da ime odmila za Wernera glasi Wezil, to se Codex Balduini i Annales Reicherspergenses poklapaju tako savršeno da sad dobivamo vezu

grof Askvin

Aribo — Wezil (Werner)

Wezil je darivao Kraut crkvi, jer se već odmah poslije smrti jedinog mu djeteta zapodjela kavga oko baštine »inter proximos et consanguineos«. Ali baš time razljuti svoje rođake toliko da je morao još na samrtničkoj postelji doživjeti kako Aribonov sin Albvin napade Kraut i provaljuje čak u manastir Reichersberg. U tom je pothvatu imao sudjelovati i neki grof Ulrik, ali u posljednjem trenutku odustade od svoje namjere, zastrašen naglom smrću Albvinovom koju smatraše za kaznu božju.

Reichersberški ljetopisi stavljaju osnutak manastira u godinu 1084. Poslije toga je Wezil živio još neko vrijeme sa svojom ženom, a zatim stupio u manastir i tamo umro u dubokoj starosti.[6] Kako je njegov otac godine 1007 morao biti već odrastao, to možemo produžiti životno doba obaju pokoljenja do krajnjih granica vjerojatnosti, pa ćemo ipak i u najboljem slučaju s datumom Wezilove smrti zapeti negdje usred devedesetih godina. Ali baš iz tog vremena znamo već grofa Ulrika, potomka grofa Askvina, i selo Radlach, današnji Marenberg u istočnom kutu grofije Junske, koje držaše u svojim rukama grof Werigand. Pred sobom imamo dakle dva reda podataka sa po tri jednaka imena — Askvin, Ulrik, Radlach — sva iz istog poriječja, dravskog, i iz istog doba, druge polovine jedanaestog stoljeća. Ako držimo na umu da je upravo Werigandova porodica kasnije zaista presađivala mjesna imena iz domovine na kolonijalno tlo, onda se sam po sebi nameće zaključak:

1) *Grof* Askvin i *krčki zaštitnik* Askvin bijahu jedna ista ličnost.

[6] MC. III, 462, 650.

2) Kad je podjelom baštine jedna loza Askvinovih potomaka izgubila alode u Gornjoj Koruškoj, ponijela je sa sobom domaće ime Radlach te osnovala pod istim imenom novo naselje u dolini štajerske Drave iznad Maribora, trseći se i kraj toga još za grofa Ulrika da se vrati u stari zavičaj.

Genealoški je razmak od grofa Askvina do Marenberžana prijeporan. S jedne strane krčki falsifikat iz sedamdesetih godina dvanaestog vijeka, koji se osniva na carskoj povelji od 1066/67, spominje nekog markgrofa Starhanda, zaštitnika krčkoga,[7] a s druge strane naši podaci iz početka dvanaestog stoljeća govore o Starhandu, *markgrofu Savinjskom*, i njegovom bratu, Werigandu, *zaštitniku krčkom.*

Moguće je sad dvoje. Ili imamo ovdje posla sa dva Starhanda, jednim koji je bio markgrof *i* zaštitnik, i drugim koji je ustupio zaštitništvo svome bratu, ili je živio samo jedan Starhand, tj. onaj markgrof Savinjski koji je umro između 1103 i 1130, kad se kao zaštitnik navodi već njegov brat Werigand. Prvo mišljenje zastupaju Tangl i — kako mi piše — također Trotter, dok se za drugo zalaže Jaksch te zato smatra Askvina za oca Starhandu, Ulriku i Werigandu.[8] No je li markgrofovska titula dovoljan razlog da se od jednog lica naprave dva? Ta, je li ta titula uopće tačna?

Najkasnije od sredine jedanaestog stoljeća Savinjske marke uopće više nije ni bilo. Postojala je samo Velika Kranjska, sastavljena od Kranjske i Saunije u užem smislu, tj. celjskog okruga. Do godine 1070 vladao je tom novom markom Ulrik Weimar-orlamündski; 1077 pripade *privremeno,* 1093 *trajno* Akvileji. Markgrofom kranjskim bijaše otada akvilejski patrijarh. Koju je dakle ulogu mogao onda još vršiti Starhand, »marchio de Soune«?

Na žalost znamo o ustrojstvu Velike Kranjske baš u prvo vrijeme akvilejske vladavine premalo, da bi se moglo na naše pitanje odgovoriti direktno. Srećom u drugoj polovini dvanaestog stoljeća zastor se diže i odjednom stoji pred nama Velika Kranjska sa dva gospodara, jednim — patrijarhom — koji bijaše markgrof samo po imenu, i drugim iz dinastije andechs - meranske kojemu je patrijarh dao marku u feud. Ako nećemo pretpostaviti da je uzorak toj neobičnoj ustavnoj novosti došao sa strane, onda smo primorani da

[7] Gr. III, 263. — MC. I, 28.
[8] Istotamo IV/2, rodoslov X.

joj tražimo korijen prije svega u Kranjskoj samoj. Tu pak nailazimo godine 1141 na zagonetnu ličnost nekoga »comes Poppo de Creine«.[9]

S obzirom na savremenika »Poppo filius Popponis comitis«[10] mislilo se da je naš kranjski Popo sin Popona Weimar-orlamündskoga, unuk markgrofa Ulrika. Ali budući da u izvorima nema ni traga ni glasa o tom tobožnjem Ulrikoviću, to je Hasenöhrl zabacio tu hipotezu,[11] a Jaksch poistovetio »Popona sina Poponova« sa grofom Poponom II Vovbrskim (de Huninburch[12]). Očigledno se hvatao za tu misao zato što je hipotetični Popo kao svjedok potvrdio baš u Velikovcu darivanje manastiru sv. Pavla, a Velikovec leži tik do Vovbra. Osim toga pak Jakscha potače na to još druga isprava iz istog vremena za isti manastir koja izrijekom piše gotovo na istom mjestu među svjedocima: »Poppo comes de Huninburch«.[13] Pitanje se dakle nameće: da li nije onaj »comes Poppo de Creine« možda Popo II Vovbrski?

Grofovi Vovbrski imađahu u trinaestom stoljeću u *Sauniji* alode Celje, Šoštanj, akvilejski feud Mozirje i nekoliko feuda od krčke crkve i manastira Sv. Pavla; u *Kranjskoj* im pak pripadaše veliko vlastelinstvo Lož na Krasu. Ali se s njima susrećemo u Sauniji također već oko godine 1175 za grofa Ulrika I; isti Ulrik čak bijaše onda i zaštitnik crkve u Ložu i stajaše u vezi s Furlanskom gdje se bavio 1158. Prije te godine Furlanskim se odnosima isticaše samo pobočna loza vovbrskih grofova, Hohenwarti, koji su izumrli oko 1150: Pilgrim, otac Güntera, markgrofa »de Soune« ili »Cylie«, bio je peharnik akvilejskog patrijarha te se zvao po furlanskom gradu Pozzuolu blizu Vidma, a zajedno se s njim katkad pojavljivao u Akvileji i njegov brat Popo II[15] Vovbrski. Jasno je dakle da nenadna pojava Ulrika Vovbrskog u Akvileji i na Savinji stoji u vezi s hohenwartskom baštinom. Iz nje pak, čini se, potječe i kranjski Lož koji je onda Poponu II Vovbrsko-hohenwartskom lako pribavio naslov »comes de Creine«.

Zaista se ta pretpostavka potvrđuje kratkim računom. Samo naime četiri grofovske porodice imađahu u dvanaestom stoljeću u

[9] Gr. IV, 169. — Sbg. UB. II, 203.
[10] Gr. IV, 77. — MC. III, 572.
[11] Hasenöhrl V., Deutschlands südöstliche Marken. Archiv für österreichische Geschichte 82, 419 i d.
[12] MC. IV/2, Index.
[13] Gr. IV, 71. — MC. III, 574.
[14] Istotamo III, 973, 1132. — KUB. II, 41, 96.
[15] Gr. IV, 70a, 198, 199, 269. — MC. I, 79, 229; III, 620, 844, 875.

Kranjskoj posjede. Od tih se ni Ortenburžani ni grofovi Bogenski nisu služili imenom Popo. A grof Popo I Andeški sjeđaše u Giechu ili Plassenburgu, dok kranjski posjed, vlastelinstvo Kamnik, pripadaše ocu i bratu.[16] »Comes de Creine« može se prema tome pribrojiti samo četvrtoj porodici, grofovima Vovbrsko-hohenwartskim.

A sada pomislimo! U drugoj polovini dvanaestoga stoljeća vladahu cijelom Velikom Kranjskom grofovi Andechs-meranski kojih se vazalstvo prema patrijarhu prvi put ogleda u ispravi od 1150.[17] Deset godina prije življahu još dva Hohenwarta, Popo »comes de Creine« i nećak mu Günter »marchio de Soune«. Pravi je markgrof imao prema tome već prije Andechsa zamjenika, Güntera, a možda i Popona, jer kako se comes i marchio često upotrebljavaju bez razlike, moglo je »comes de Creine« značiti ne da je bio Popo grof *iz* Kranjske, već grof koji je *vladao* Kranjskom kao Günter Saunijom. Svakako Velikokranjsko namjesništvo nije bilo nov izum andeškog doba, nego je nastalo proširenjem starijeg savinjskog namjesništva ili spajanjem savinjskog sa kranjskim.

Korijen te ustanove seže po svoj prilici natrag čak do godine 1093, kad je patrijarh primio od cara marku koja se već raspala na gomilu dinastičkih teritorija. Naročito u Sauniji dobra polovina zemlje bijaše u rukama Starhanda i njegove braće, a ako pribrojimo njihovu rodu još i vovbrske grofove, onda raspolagahu pače sa gotovo dvije trećine marke ili u ime vlasništva ili feuda ili zaštitništva. Markgrof Ulrik Weimar-orlamündski bio im je još dorastao, jer je imao čvrst oslonac u Kranjskoj i Istri. Patrijarhu se pak taj temelj srušio, mač mu je sezao prema sjeveroistoku jedva preko Krasa. Stoga nije nikakvo čudo ako je morao pristati na osnutak namjesništva na Savi.

Iz svega toga sad naravno izlazi da godine 1066 Starhand nije mogao biti markgrof. Krčki krivotvoritelj dao je svome Starhandu markgrofovsku titulu samo stoga što ga je pomutnjom držao za istoimenog velikaša od 1103, ne sluteći da prije Akvileje za vlade Ulrika Weimarskog nije još kucnuo čas da se vlast u zemlji preda markgrofu-namjesniku. Dakako i pored te zabune krčkog pisca još uvijek ne bi bilo isključeno da se godine 1066 i 1103 radi o istom Starhandu. Ali odrešito govore protiv toga naše vijesti o Starhandovim nećacima, Ulriku Atemškom i Majnhalmu, Ditriku i Henriku

[16] Gr. IV, 195, 235, 247, 392. — MC. III, 770, 984, 1377/1, 3.
[17] Istotamo III, 900.

de Puchs. Svi se ti naime javljaju u ispravama tek šezdeset do osamdeset godina poslije smrti tobožnjeg svog djeda Askvina, što je tako kasno da se mora još jedno koljeno uvrstiti — baš onaj Starhand od 1066. Uz njega pristaje onda i onaj Markvart, »filius Ascuini«, koji se spominje za nadbiskupa Gebharda (1074/88) blizu Puchsa zajedno sa Wernerom, Askvinovim baštinikom u Radlachu.[18]

Na drugu prazninu u genealogiji krčkih zaštitnika ukazuje historija grada Schönberga. Pored Puchsa i Reifensteina Schönberg je jedan od glavnih gradova što su ih Askvinovići imali u gornjoj murskoj dolini. Već 1103 nalazimo ministerijala Liutolda Schönberškog u pratnji markgrofa Starhanda i Ulrika.[19] Kad su Askvinovići osnivali nove gradove na svojim južnim posjedima, nadjenuli su jednome blizu Celja po domaćem primjeru ime Reifenstein, a drugom blizu središta svojih kranjskih vlastelinstava, Višnje gore, ime Schönberg (Šumberk). Od godine 1141 izmjenjuju se dolenjski Schönberg sa istarskim Crnim Gradom u tituli grofa Majnharda Ortenburškoga. Pošto je taj umro između 1183 i 1194, vratio se Šumberk opet Askvinovu rodu koji je onda zastupao grof Albert Višnjegorski. I kad ne bi jedna isprava izrijekom tvrdila da je Majnhard po krvi srodan nekom bratučedu grofa Alberta,[20] mogli bismo dakle već po historiji schönberškog grada zaključiti da je imao za majku sestru Starhanda II koja se udala za crnogradskog Ortenburžana. Ja sam nekad mislio da je to bio Adalbert II. No Trotter mi svraća pažnju na akvilejsku listinu od 1129,[21] iz koje se razabira da treba razlikovati dva Majnharda Crnogradska, Majnharda I, supruga Starhandove sestre, u prvoj polovini dvanaestog vijeka, i Majnharda II u drugoj.

Krvno srodstvo veže Askvinoviće još za drugi koruški rod. Werigandovi naime sinovi, gospoda de Puchs, nose u protivnosti sa svojom sestrom Hemom imena sasvim tuđa njihovoj tradiciji — Majnhalm, Ditrik i Henrik Pris. Budući da su ta imena značajna baš u Werigandovo vrijeme za gospodare koruškog grada Kreiga,[22] to ona pretpostavljaju da je Werigand uzeo za ženu gospođu Kreišku. Otvoreno ostaje pri tome samo pitanje da li se Werigand oženio kćerju ili — kao što misli Trotter — udovicom jednoga

[18] Sbg. UB. II, 105.
[19] MC. III, 616, 617.
[20] Gr. IV, 583.
[21] Rubeis, Mon. eccl. Aquil. 564.
[22] MC. I, 40; III, 496, 521, 525 i d., 547, 574.

Kreiga koja bi bila sa sobom dovela sinove iz prvoga braka. Ipak je mnogo vjerojatnija prva pretpostavka, jer je Werigandova *prava* kći, Hema, naslijedila zemlje upravo kod *Puchsa,* dok su naprotiv tobožnji *posinci* Werigandovi raspolagali starom baštinom Askvinovića u Sauniji kao Višnjom gorom i drugim.

Treća porodica koja odaje po svoj prilici vezu sa gospodarima Puchsa, bili su slobodni Werigand i Rudolf de Witenswalt. Obojica su morali predati svoj posjed u Jarenini u Slovenskim goricama salzburškoj crkvi, kako bi se Rudolf riješio anateme. Braća bijahu očigledno samo slabo imućni. Rudolf se osim u vezi s Jareninom nikad ne spominje, a Werigand jedva četiri puta.[23] Prema tome treba, kako se čini, i pored Zahnova kolebanja[24] tražiti njihov Witanswalt u blizini krajeva gdje se kretahu, tj. u Weitersfeldu, samo osam kilometara zračne crte sjeverno od Jarenine i sedamnaest jugoistočno od Leibnitza, kamo je Werigand došao 1142 da se odreče svojih prava na Jareninu. To više udaraju u ovakvim okolnostima u oči četiri isprave koje nas vode u neočekivanu daljinu. U prvoj, datiranoj iz Friesacha, Werigand de Witanswalt svjedoči da je nadbiskup Konrad potvrdio manastiru u Reichersbergu što mu je poplonio Werner, sin Askvinov, nedaleko od Radlacha. U drugoj — iz Villacha — nastupa Werigand u društvu Ulrika Atemškog i njegova bratučeda Majnhalma de Puchs; u posljednje dvije čitamo »Weriant filius Ascuini« na čelu slobodne gospode pred kojom Konrad Salzburški daruje Admontu trideset huba grofa Weriganda kod Marenberga. Odnos Weriganda de Witanswalt prema Askvinovićima, kako se vidi, tako je čvrst da naslućujemo u njegovu ocu Askvinu sina *grofa Askvina.*

Naposljetku Werigandovo ime potsjeća još i na Weriganda de Grêz (Slovenji Gradec) koji se navodi sad sa predikatom sad bez njega naročito u noticama Sv. Pavla od godine 1091 do 1106. Okolina u kojoj ga nalazimo prikazuje ga kao jednog od najuglednijih dinasta na jugu. Spanheimi mu povjeriše zadatak da im ishodi kod pape »libertas Romana« za njihovu zadužbinu St. Paul, a toj ulozi odgovara i njegovo mjesto među svjedocima koruških isprava: neposredno do Spanheima, Weimar-Orlamünda i grofova Vovbrskih. Začudo je samo što se nikad ni uz njega ni uopće s njim ne pokazuje *grof* Werigand, premda bi mu morao biti gospodar Marenberga

[23] Gr. IV, 150, 178, 236. — Sbg. UB. II, 120, 141, 176, 177, 196, 225.
[24] St. UB. I, str. 230, 930.

najbliži susjed. Zato pak stoji uz njega grofov rođak Ditrik Kreiški, pa se i grofovo imanje čudnovato isprepleće s njegovima. Jer ako se pođe iz Vitanja, koje je krčka crkva primila od sv. Heme, dolazi se prvo u Slovenji Gradec, onda u Marenberg a na kraju u Sevnicu, drugi posjed Weriganda Slovenjegradskog. Ime, vrijeme života, mjesto među svjedocima, odnos prema kreiškoj gospodi[25] i geografski poredaj imanja, sve dakle navodi na to da Werigand iz *Slovenjeg Graca* nije bio niko drugi nego *grof Werigand.* S tim se podudara historija spanheimskih posjeda.

U jedanaestom stoljeću o njima se i ne govori; u dvanaestom nailazimo na njih odjednom svugdje od štajarske Drave do Krasa. Tako su spanheimski redom: Marenberg, Slovenji Gradec, Laško, Motnik, Kostanjevica i Ljubljana sa cijelom ljubljanskom kotlinom. No ni u jednom od ovih slučajeva ne čujemo ni izdaleka: otkud Spanheimima tako iznebuha toliko i toliki posjedi. Pirchegger nagađa da je ovo ili ono možda aribonska baština.[26] Jer Rikarda, supruga prvog Spanheima u Koruškoj, grofa Sigfrida, bijaše po svoj prilici iz roda bavarskih Aribonovića. Ali da su ti ikad imali bar pedalj zemlje u Marenbergu, Slovenjem Gracu, Sauniji ili Kranjskoj, za to nema ni najklimavijeg uporišta.

Jednaka neizvjesnost obavija porijeklo bogenskih posjeda Krškog, Dobrne, kod Preddvora i u Vipavi. Obično se tvrdi da je grof Bertold stekao Krško po svojoj ženi Liutkardi, unuci markgrofa Ulrika Weimar-orlamündskoga. No premda je Ulrik kao markgrof Velike Kranjske *mogao* imati posjeda u Dolenjskoj i Sauniji: *da* ih je imao ili on ili kogod iz njegove porodice, to se nigdje i ne natuca. Naprotiv, već Bertoldova majka Hadwiga raspolaže hubama kod Preddvora i Vipave, a Bertoldova teta Dobrnom.[27] Bogenski je dakle posjed kod nas svakako stariji od Liutkardine udaje. Ali koliko je star?

Godine 895 dao je kralj Arnulf bavarskom velikašu Waltuniju dobra u trušenjskoj dolini, na Djekšu, Undrimu u murskoj dolini pa Rajhenburg i Krško na Savi. Za mađarskih najezda propadoše ta dobra; ali pošto je bavarska ofenziva u drugoj polovini desetog vijeka potisla granicu do Sutle i Krke, javiše se stari

[25] Gr. III, 395, 402; IV, 20. — MC. III, 496, 498, 506, 535.
[26] Pirchegger H., Geschichte der Steiermark 1, 126.
[27] Gr. IV, 338, 339, 342, 358, 760, 762. — MC. I, 159, 187; III, 1377/8, 9. — KUB. I, 152.

vlasnici i 1016 pokloni Henrik II Heminu sinu Wilhelmu *»quicquid habemus inter fluenta Souuuę et Sounę, Zotlę et Nirinę«*; a 1025 Konrad II dodade još trideset kraljevskih huba *»inter fluenta Gopriunizę, Chodinię et Oguanię et inter fluenta Gurkę et Souuuę«*.[29] Ali jedanaest godina poslije ubiše Wilhelma, a Hema upotrebi stoga 1043 svoje golemo bogatstvo da osnuje manastir u Krki. Samo se u privilegiju izrijekom izuzimaju Tirana, Hotunje, Kameno, Ponikva, napokon »ono što je zamijenjeno« Salzburgu (tj. Rajhenburg), i »što je god komu poimence zavještano«.[30] Kako Krško poslije Heme osvanjuje kao bogensko, to se je teško uvjeriti da nije baš ono jedno od »poimence zavještanih« dobara. Uistinu se drugi bogenski alod, Dobrna, na karti jasno ispoljuje kao dubok isječak iz prostranog teritorija Vitanje—Rabensberg što ga je krčka crkva dobila od Heme.

Treći je primjer naročito zanimljiv. Iz Kranja se naime dolazi uz Kokru u Preddvor. Jedva dva do četiri kilometra odande ležalo je ispod Storžiča među Sv. Lovrencom i Bašljem brdo i devet huba koje je grofica Hadviga Bogenska podarila preko Henrika I Prisa vetrinjskom manastiru. Približno u isto vrijeme imađahu:

grof Majnhard iz Šumberka tri poljane i sedam huba u Preddvoru, pa tri hube u Bregu;

njegov brat, biskup Ulrik iz Trevisa, jednu crkvu sa tri hube u Preddvoru i drugu sa svim što pripada u Tupaličama,[31] a

grofica Hema Trebenjska jedan dvor, osam huba i dvije gostione u Babnom vrtu.[32]

Henrik Pris je Askvinović; Hema je njegova sestra, a Majnhard i Ulrik sinovi su majke iz iste porodice. Posjedi im leže u najbližem susjedstvu te su gotovo iste veličine nalik na dijelove jedne cjeline. Iz toga kraja vodi osim toga put preko Kokrskog prijelaza i Drave u Hemine Trušnje, Krku i Friesach. I gorenjska dakle imanja grofova Bogenskih potječu od Heme ili u najmanju ruku od njenog roda.

No zemljovid ukazuje još na nešto drugo. Ako naime produžimo kokrski put preko Kranja, stižemo u Ljubljanu, otkud je

[28] Gr. II, 309. — MC. I, 3.
[29] Gr. III, 35 (Sava, Savinja, Sotla, Mirna), 68 (Koprivnica, Hudinja, Voglajna, Krka). — MC. I, 12, 14.
[30] Gr. III, 124, 126. — MC. I, 16, 17.
[31] Gr. IV, 323, 324, 336, 338, 339. — MC. III, 928, 1377/5, 7—9.
[32] Gr. IV, 32. — KUB. I, 106.

išla stara cesta preko Vipave u furlanski Videm. Blizu Vidma leži Hemin Adegliacco-Edilach; u Vipavi pak nailazimo opet na bogenske alode.[33] Nije li dakle možda i spanheimska Ljubljana samo stara stanica na Heminu putu Friesach—Edilach? Ali da vidimo dalje!

Usred spanheimskog vlastelinstva Kostanjevice imaju Askvinovići Naklo; sjeverozapadno od Nakla dolazi bogensko selo Raka, a opet dalje na sjeverozapad spanheimsko Brezovo,[34] na istok pak bogenska gospoštija Krško koja zajedno s Kostanjevicom ispunjuje cijeli prostor »između rijeka Krke i Save«, Heminu baštinu. Spanheimi dvanaestog stoljeća sjede prema tome ovdje na Heminu tlu.

U Laškome stvar je ista. Vlastelinstvo, alod grofa Bernharda Spanheimskog prostiralo se duž cijelog toka Savinje od vovbrskog Celja do Save, pa *uz* Savu preko Trbovlja a *niz* Savu gotovo do Sevnice.[35] Tu je graničilo sa salzburškim teritorijem Sevnica—Brežice koji je nastao iz Heminog Rajhenburga; na zapadu pak leže u trokutu Trojana—Trbovlje—Sava višnjegorski Gallenberg, Bitiče, krčki Ljubek i Hemina Tirna.[36] Bernhardovo se dakle Laško kao klin zabijao u Hemin teritorij; a budući da se o njemu izrijekom veli da je dodirivao i Savu i *Savinju*, to je onda i Laško bilo nekada Hemino.

Više isprava imamo na raspolaganje za historiju Bernhardove vlasti nad marenberškom pokrajinom od Dravograda do Sevnice. Jedna isprava od 1147 nabraja među njegovim ministerijalima Helfricha de Godentin, tj. iz Gortine zapadno od Marenberga. Tri druge govore o Bernhardovim poklonima manastiru St. Paulu koji se ticahu okružja Brezno—Remšnik blizu Sevnice, a iz pete saznajemo da mu je poslije darivanja Sv. Pavlu ostalo još preko sto huba koje on i njegova supruga predadoše za slučaj smrti Admontu.[37] Te se hube sterahu od spomenutih zemalja Sv. Pavla preko Marenberga uz Dravu do Vrata kod Mute, zahvatajući i desni brijeg rijeke. Malo zatim nailazimo također na dva admontska podanika koji se zvahu po jednom selu toga kraja.[38] Kako se Admont već godine 1161 žalio što mu St. Paul ote više od polovine njegove

[33] Gr. III, 124; IV, 339.
[34] Gr. IV, 211, 614; V, 152. — MC. IV/1, 1632.
[35] Dopsch A., Oesterreichische Urbare. I/2 (1910) zemljovid.
[36] Gr. III, 126; IV, 207, 326; V, 489.
[37] Gr. IV, 237, 240, 451, 851; V, 349. — MC. III, 838, 848, 1041, 1421; IV/1, 1834.
[38] Gr. IV, 275. — St. UB. I, 321.

zemlje,[39] pa je taj manastir zaista imao kasnije i Marenberg i Vuzenicu, to dakle nema sumnje da je bila cijela dolina rijeke Drave od Dravograda do koruško-ptujske granice nekad Bernhardova. Ali baš tu je sutjesku imao prije njega grof Werigand. Bernhard je dakle i ovdje zašao barem na tlo Hemina *roda.*

Treći put nailazimo na nj u Slovenjem Gracu. God. 1186 slovenjegradski okrug bijaše andechs-meranski.[40] 1164 vladaše njime markgrof štajerski Otakar III koji je smjestio na gradu i svoga ministerijala Henrika Slovenjegradskog.[41] Između te dvije godine pada borba cara Friderika I s papom Aleksandrom III. Kako na carevoj strani stajahu Andechs-Merani a na papinoj Štajerci,[42] to ne ćemo pogriješiti ako uzmemo da su Andechsi upotrebili baš tu borbu da se dočepaju Slovenjeg Graca. Prilika im je poslužila to bolje što je Otakar III umro još 1164 godine ostavivši kao nasljednika samo jednogodišnje dijete. Štajarska je vlast prema tome trajala u Slovenjem Gracu vrlo kratko. Jer još 1147 vladao je tu Bernhard,[43] a tek naredne godine prešao je posjed na njegova nećaka Otakara III zajedno s ostalom baštinom Laškim, Marenbergom i Mariborom. Bernhard je pak opet držao Slovenji Gradec jedva nešto preko trideset godina, jer je početak njegove vlasti prilično tačno datiran dvjema podacima iz godine 1106, od kojih jedan spominje Weriganda još kao svjedoka za Slovenji Gradec, dok drugi već uvrštava Otona Slovenjegradskog među ministerijale grofa Bernharda.[44] A sada se sjetimo Tiemonove katastrofe!

Smjelim udarcem Askvinovića bio je boj između cara i pape za alpske zemlje završen. Tiemo se ni poslije bijega iz tamnice nije mogao održati na svojoj stolici. Njegova se stranka raspade, Spanheimi se povukoše. Nesmetano je otsad vladao salzburškom metropolijom carski nadbiskup Bertold, a pored njega se blistala slava pobjedilaca, Askvinovića, koji sebi osvojiše i najuglednije mjesto na koruškom dvoru. Kad vojvoda Henrik III, stric spanheimskih grofova, osnivaše zadužbinu svoje kuće, manastir St. Lambrecht u Gornjoj Štajerskoj, svečanom aktu prema tome ne prisustvovahu njegovi nećaci, već markgrof Starhand i Ulrik.[45]

[39] MC. III, 848/2.
[40] Gr. IV, 722. — St. UB. I, 675.
[41] Gr. IV, 189, 479. — MC. III, 762 — St. UB. I, 485.
[42] Pirchegger n. sp. m. 1, 169 i d., 250.
[43] Gr. IV, 238. — MC. III, 839.
[44] Gr. IV, 17, 20. — MC. III, 528, 535.
[45] Gr. IV, 7. — MC. III, 516.

No tri godine poslije — 1106 — položaj se stubokom promijenio. Car Henrik IV umrije, njegov sin Henrik V, saveznik papin, zauze njemački prijesto, a ujedno zasjede na salzburšku stolicu vatreni pobornik hijerarhične stranke Konrad I, koji smjesta protjera nadbiskupa Bertolda i njegova pristašu, biskupa krčkoga. S njima pak bijahu prvi na udaru naravno Askvinovići. Jer prevrat u Salzburgu i Krki oteo im je prirodne saveznike. Napast je dakle morala biti za Spanheime velika da se popnu na njihovo mjesto, znajući da borbi protiv Tiemonovih mučitelja ne može nedostajati blagoslova njegova osvetnika Konrada I.

Zaista o Starhandu od godine 1106 nema više ni riječi; Ulrikova se porodica javlja tek nekoliko decenija kasnije iz Furlanske, o Werigandu pak čitamo osim u jednom falsifikatu od 1124[46] samo još godine 1130, kad je izgubio pravo zaštitništva nad krčkom crkvom zbog »impotentiae«.[47] Ta se naime »nemoć« osjećala u Krki baš posljednjih godina, kad mađarski zulumi dokazaše da su stari čuvari istočne granice, Hemin rod, bili uistinu Bernhardovim prepadom »redacti ad nichilum«. Niko otada nije više priječio Mađare da pale, plijene i vode narod u ropstvo, dok nije ustao kao spasilac nadbiskup Konrad. Doletjevši u Sauniju prinudio je pljačkaše 1131 na mir i obnovio protiv njih stare salzburške tvrđave, Ptuj i Rajhenburg.[48]

Oskudne vijesti o spanheimskim posjedima na Dravi i Savi dobili su time, čini se, konačno objašnjenje. Jer ako nađosmo Bernharda kao gospodara upravo tamo gdje su vladali Hema i njezin rod — u Laškom, Slovenjem Gracu i Marenburgu —, ako vidimo dalje Askvinoviće lišene vlastelinstva »Cezt« kod Rogaca,[49] onda je ipak jasno da je uzrok Werigandovoj »nemoći« ležao u tome što je Bernhardova pobjeda uništila materijalnu podlogu njegove vlasti na jugoistoku, ugrabivši njemu i njegovoj porodici alode od Drave do Save. Među njima treba sad pribrojiti po svoj prilici i Kostanjevicu, možda čak Ljubljanu, svakako pak Slovenji Gradec. Jer se doduše moglo još sumnjati da li je Werigand Slovenjegradski istovetan sa Werigandom Marenberškim, dok je za to govorila samo istovetnost nasljednika, Bernharda Spanheimskog;

[46] Istotamo I, 54.
[47] Gr. IV, 99. — MC. I, 58; Ergänzungsheft str. 8 n. 628.
[48] Gr. IV, 103, 109.
[49] Istotamo IV, 169. — Sbg. UB, II, 203.

ali se ne može više sumnjati u to, kad vidimo da je Slovenji Gradec prešao u Bernhardove ruke presudne godine 1106.

Jedva dvije godine poslije ovog sloma Werigandove moći na jugu iznenađuje nas ime »Werigandus comes de Plain« sjeverno od Alpa. Nehotice nam se time skreće pažnja na to da se snaha Weriganda Marenberškog udala u drugom braku za gornjoaustrijskog plemića iz Samesleitena, da je zet Werigandova brata Henrika, Erhinger de Mosbach, nosio ime po Mosbachu blizu Reichersberga, i da je jedan ministerijal Alberta Višnjegorskog imao posjed u gornjoaustrijskoj Riedmarki.[50] K svemu tomu dolazi još i to da su Askvinovići imali u Schönbergu ministerijala koji nas svojim plainskim imenom — Liutold — potsjeća na stari običaj da se ministerijali krste imenom svoga gospodara. Skoro se dakle čini kao da je grof Werigand imao posjeda i na sjeveru, pa se poslije svoga poraza povukao onamo. No hipoteza bi još dugo ostajala hipotezom, da nema triju važnih isprava: u prvoj od godine 1129 stoji na čelu svjedoka za neki poklon Weriganda Plainskog i njegova sina Liutolda »Meginhalm de Carinthia et filius eius Ditrich« — gospodari *Kreiga;* druga navodi u St. Radegundu u Koruškoj unuka Werigandova, Liupolda Plainskog, i neposredno do njega — Majnhalma *de Puchs;* a prema trećoj Liutold Plainski daruje Admontu sredinom dvanaestog stoljeća jednu hubu u *Rasnitzu.*[51] Selo leži kod Knittelfelda istočno od potoka Ingeringa, zapadno od njega leži — Werigandov *Schönberg.* Još u devetnaestom vijeku gospoštija Reifenstein, koja potjecaše od gospodara Puchsa, imala je zemlje u Rasnitzu i Schönbergu. Van svake je dakle sumnje da je Tangl s pravom tvrdio da je Werigand Marenberški Werigand Plainski. Ako se pak danas protiv njega upozoruje na to da »svugdje tamo gdje u dvanaestom stoljeću grofovi Plainski nastupaju kao posjednici, u desetom i jedanaestom vijeku grofovska prava vrše takozvani grofovi Raschenberg-Reichenhall«, pa da se i »inače rijetko ime Liutold nastavlja bez prekida u obje porodice«,[52] onda je polemika tu promašila svoj cilj. Jer treba samo zamisliti da je nekad grofica Reichenhallska pošla za Askvinovića, pa se glatko razumije kako je Hemin rod mogao naslijediti od Raschenberga i posjede i ime.

[50] Gr. IV, 207; MC. I, 138. — St. UB. I, 485, 499, 537. — Gr. IV, 653; St. UB. I, 661.
[51] Sbg. UB. I, 596/24. — MC. I, 187/2. — St. UB. I, 136.
[52] Thaller n. sp. m. 1, 68.

Jedinstvo Askvinovića i Plaina rješava i pitanje porijekla gospode de Hoheneck (Vojnik). Jer su im imena plainska — Liupold i Wergand; a posjed im je — Hemin. Vojnik leži naime nedaleko od Celja između potoka Koprivnica, Hudinje i Voglajne, gdje je Konrad II odmjerio 1025 Heminu sinu Wilhelmu trideset kraljevskih huba. Upravo ovdje pak leže i sela Hotunje, Kameno i Ponikva koja je Hema izuzela kad je 1043 zavještavala svoja imanja Krki.[53]

Zato ispadaju iz naše genealogije kranjski Scharfenbergi, gospoda Svibenska, iako ih Jaksch spaja s Werigandovim bratom Henrikom Prisom.[54] Ali je Henrikov rod izumro već s njegovim unucima Gotfridom i Henrikom približno 1211. Gotfrid i Henrik Presečki s ovima nisu više bili ni istovetni ni njihovi potomci, već ministerijali koji poslije smrti svojih gospodara prijeđoše u vlasništvo višnjegorske loze Werigandovića.[55] Ni svibenska imena ne daju nikakvog oslonca za to da bi njihovi nosioci potjecali od Henrika Prisa. Jer prvo ime, Konrad, s kojim ulaze u historiju,[56] posve je nepoznato Višnjegorcima; kasnija pak imena Wilhelm i Liupold osim neutralnog Henrika donijela im je porodična veza s Vojničanima.[57]

Na kraju ostaje samo još pokušaj da se produži genealogija Askvinovića također unatrag. U tu svrhu počinjemo pregledom starobavarskog plemstva koji je sadržan u spisku svjedoka triju isprava nadbiskupa Odalberta iz godine 927.[58] Među velikašima koji su se tada okupljali oko nadbiskupa kod Gospe Svete i Krnskog grada u Koruškoj, nalazimo gotovo sva imena koja se poslije upravo tipično ponavljaju u najuglednijim porodicama Bavarske i njenih krajina. Bio je tu Markvart, pradjed Eppensteina, Otakar, predak štajarskih Otakara, Diotmar, djed sv. Heme, drugi Diotmar, sin nadbiskupa Odalberta, pradjed Diotmara Dornberg-Lungauskoga,[59] neki Wilhelm potsjeća na grofove iz Friesacha, Sieghard na grofove Burghausen-Schalla, napokon jedan — Askvin, Starhand i Weriant na naše krčke zaštitnike.

[53] Gr. III, 68, 126. — MC. I, 14, 17.
[54] MC. IV/2, rodoslov X.
[55] Gr. V, 687. — KUB. II, 99.
[56] Gr. IV, 563. — St. UB. I, 564.
[57] Gr. V, 769, 803. — St. UB. II, 397. — KUB. II, 120.
[58] Gr. II, 368—370. — Sbg. UB. I, 68 n. 2, 23, 57.
[59] Istotamo I, 141, n. 80, 328 n 156; 336 n 163, 167 n 487, II, 105, 196.

Weriant bijaše 945 grof Karantanski.[60] Kasnije se više ne spominje, ali se piše o grofu Askvinu koji je pao za ustanka bavarskih Liutpoldovića protiv Otona I.[61] Drugi grof Askvin izgubio je Ribnicu na Vrbskom jezeru za bune protiv Otona II, a suvremenik mu bijaše opet jedan Weriant, suprug neke Trute.[62] Treći Weriant, zaštitnik Sv. Petra u Salzburgu, stoji uz bok Heminu rođaku, našem Askvinu od 1007/43,[63] a sva trojica imaju po jednog Waltunija pored sebe. U Hemino doba nastupa jedan Waltuni deset puta, od tih šest puta zajedno s Weriantom zaštitnikom,[64] sedmi put oba se imena ponavljaju u brixenskoj ispravi za koruški Pliberk.[65] Drugi Waltuni svjedoči za tradiciju Trutinu, a treći prisustvuje 927 zboru kod Gospe Svete. Imena Weriant-Askvin-Waltuni protežu se dakle u neprekinutom nizu kroz tri pokoljenja od Heme-Askvina do onog Waltunija koji je dobio 895 od Arnulfa kraljevska dobra u trušenjskoj dolini, na gori Djekšu, u Rajhenburgu, Krškom i Ingeringu. Zar ga ne veže onda možda srodstvo sa krčkim zaštitnicima?

Dakako, Waltuni važi inače za pretka Hemina supruga Wilhelma. Ali jedino što se o tom Wilhelmu zna sastoji se u tome da je 980 stekao posjed u Karantaniji.[66] Prije se svi njegovi odnosi s Karantanijom ograničuju na to da se tamo dva puta javlja kao svjedok neki grof Wilhelm: jedan put 927 u Odalbertovoj pratnji, drugi put oko 963 u pratnji nadbiskupa Friderika.[67] Sasvim je dakle proizvoljno ako se hoće iz toga zaključiti da se tu radi baš o Heminu Wilhelmu, a još je proizvoljnije ovome pripisati Waltunijeva dobra. Hoće li se uopće išta zaključiti iz blijedih naših izvora, onda se može samo postaviti hipoteza da je Waltuni bio zajednički pradjed i Hemi i Askvinu. Time bi se onda naravno najlakše obrazložilo ne samo krvno srodstvo između Heme i Askvina nego i Waltunijev posjed u njenim rukama. Ali može li ta hipoteza podnijeti?

Kad je Hema umrla doskora poslije osnutka svoga manastira — po svoj prilici kao kaluđerica ili bar na rukama kaluđerica —

---

[60] Jaksch, Kärnten. Erläuterungen zum Historischen Atlas d. österreichischen Alpenländer I/4, 54.
[61] MC. III, 112, 117.
[62] Istotamo III, 140, 146. — Sbg. UB. I, 255 n 2.
[63] Istotamo I, 186 n. 23; 260 n 13, 14; 33 i d., 37 i d., 40, 108.
[64] Istotamo I, 260 n. 13, 33, 34, 38, 40, 108.
[65] Gr. II, 517. — MC. III, 176.
[66] Gr. II, 470. — MC. I, 9.

2. Teritorij roda sv. Heme

ostade Krki iz njene baštine deset kraljevskih povelja, među njima jedna o Kirchdorfu na Kremsu koji je primio Waltuni 903 od Ludvika Djeteta.[68] Kirchdorfa nikad ne nalazimo među krčkim posjedima. Čim vlasnik izađe na vidjelo, prepoznajemo u njemu biskupa bamberškoga čije bijaše vlastelinstvo Schlierbach i u njemu Kirchdorf.[69] U skladu s time tvrdi legenda da je Hema obdarila i Bamberg, i veli — kao i krčki falsifikati dvanaestog vijeka — da je bila u krvnom srodstvu sa carem Henrikom II.[70]

Pirchegger se tek nedavno ogradio od hiperkritike koja pobija vjerodostojnost te priče, te je ukazao na vojvodski rod starobavarskih Liutpoldovića, preko kojih bi se dala Hema spojiti s Henrikom II, unukom Liutpoldovića po ženskoj lozi.[71] Zaista je čudnovato da se trebamo samo odazvati ovoj pobudi, pa već stojimo usred naše galerije hipotetičnih pređa grofova Plainskih — pred Weriantom I. Konci koji se pletu, kako se čini, od njega do Liutpoldovića,[72] ukrštavaju se tu odjednom s drugima iz smjera Waltuni-Hema. Jer Weriant imađaše Haus na Aniži, a Hema na istoj rijeci Admont.[73] Između oba pak posjeda vodi put na sjever preko Pyrna u Waltunijev Kirchdorf, a na jug preko Rottenmannskih Tura na njegova imanja u Undrimi na Muri.

Heminim srodstvom sa carem Henrikom dali bi se onda protumačiti i zagonetni počeci Mute. Do 1255 nema je u izvorima. Kad se taj grad 1255 odjednom pojavio, bijaše bamberški.[74] Sve naokolo pripadaše Sv. Pavlu. Prije njega vladao je ovdje Bernhard Spanheimski. No ni manastir St. Paul ni Bernhard nikad nisu stajali u makakvim odnošajima s Bambergom. Ali je Bernhard stekao sav taj kraj od grofa Weriganda Marenberškog, jer Muta leži blizu Marenberga. S Kirchdorfom, koji je Bamberg primio od Heme, vanredno bi se dakle slagala bamberška Muta kao dar jednoga od Askvinovića.

Ipak ostajemo kraj svega toga još uvijek na periferiji problema. U njegovu sredinu vodi nas tek tradicija o prvobitnoj

---

67 Sbg. UB. I, 176 n 10.
68 Gr. II, 336. — MC. I, 6.
69 Strnadt, Archiv für österreichische Geschichte 94, 472 i d., 497, 505, 599.
70 MC. I, uvod str. 1 i d.; str. 45 n 6. — Acta SS. 29. juna, sv. 27, 458 i d.
71 Pirchegger, Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 26, 41.
72 Istotamo 26, 37 i d.
73 Sbg. UB. I, 118 n 57; II, 140.
74 St. UB. III, 177.

opremi krčke crkve. Sva su naime dobra temeljne isprave potvrđena kraljevskim poveljama — deset na broju — iz Hemine ostavštine; naprotiv pak, sva dobra kraljevskih povelja nisu navedena u temeljnom privilegu. Nema tamo Krškog, Rogaca, Zeltschacha, Undrime i Kirchdorfa. Tek kad se 1172/76 krivotvorila potvrda cara Lothara, umetnulo se što je bilo prije izostavljeno. Falsifikator je tada jednostavno prepisao iz Heminih carskih povelja sve što su njeni rođaci ikada dobili, pa je na taj način mirne duše svojatao za svoju crkvu krajeve između Krke i Save — Kostanjevicu, Krško —, između Save i Savinje — Rajhenburg, Laško, — i »in valle que dicitur Oliupesburc« — Kirchdorf.[68]

Za Zeltschach bi se moglo još misliti da je u Heminu privilegu od 1043 samo slučajno ispao, jer je Hema tada ipak dala Krki »quicquid sibi proprietatis erat in toto tractu Frisach«. Ali se taj izraz odnosi samo na vlastelinstva Metnitz, Grades i trgovište Friesach na lijevom brijegu potoka Metnitz, dok je Zeltschach pripao Krki istom 1160 povodom smrti posljednjeg grofa iz Zeltschacha čiji se rod tamo javlja već 1060/88.[75]

Slično je s Rogacem. Godine 1141 odrekla se grofica Hema Trebenjska u korist Salzburgu svih prava na posjed »Cezt« kod Rogaca koja je naslijedila po ocu, grofu Werigandu.[49] Ipak se poslije u cijelom kraju ne može naći ni komadić salzburške zemlje, a kamoli vlastelinstvo kao Cezt koje bijaše tako veliko da ga je morao nadbiskup Konrad otkupiti za sto huba. Ali umjesto Salzburga nalazimo u istom kraju najkasnije 1165/92 krčkog biskupa i njegov »feudum principale« Rogatec.[76] Cezt je prema tome Rogatec. Čak kad se sad uzme da je Konrad predao Rogatec krčkoj crkvi odmah poslije svog sporazuma s Hemom 1141, ostaje ipak još uvijek najmanje jedanaest godina za koje je falsifikator prevario svoje čitaoce, umetnuvši Rogatec u spisak krčkih posjeda od 1130.

Isto je učinio s Undrimom. Prema urbaru od približno 1290 godine krčka je crkva imala ovdje jedva nekoliko huba »in Winden apud Muram«.[77] Neznatnost toga posjeda tako se kosi s veličinom sigurnih poklona Heminih da se nimalo ne iznenađujemo kad nas jedna isprava od 1164 upućuje posve drugim pravcem.[78] Biskup

[75] MC. I, 23, 197, 213.
[76] Gr. IV, 802. — MC. I, 353 a; II, 602.
[77] Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen 25, 21 i d.
[78] Gr. IV, 471. — MC. I, 243.

Roman Krčki, vrlo ugledan na salzburškom dvoru,[79] dao je naime tada svome kaptolu osim zemalja u Lungauu još i polovinu imanja »apud Muram«, koje je dobio od Wilhelma de Trahoven. Između trojice Wilhelmovih sinova[80] čini se da je Valhun onaj koji je 1164 uživao krčki feud u Lungauu; sigurno je njegov brat Eberhard imao tamo posjeda kod Tamswega.[81] Taj — čest svjedok u salzburškim ispravama — dao je jedan dio svoga imanja u Tamswegu Salzburgu, ali je obratno imao i salzburške zemlje u feud.[82] Ako se sad pogleda zemljovid, pokazuje se da je Wilhelmov Winden ležao tačno između salzburških posjeda u Zeiringu i Pölsu. Sa mnogo razloga smijemo dakle pretpostaviti da je Winden star feud što ga je imao Wilhelm od salzburškog nadbiskupa, a da je biskup Roman upotrebio naklonost svoga metropolite da s njegovim dopuštenjem otkupi Wilhelmu Winden koji je mogao Krčanima odlično služiti kao stanica na dugom putu iz Krke krčkoj solani u Admontu. Umetanjem Rogaca, Zeltschacha i Undrime u falsifikat od 1130 htio je dakle krivotvoritelj samo osigurati novo dobivene posjede.

No ako ne na Hemu samu, to nailazimo u Undrimi bar na njezin rod. Jer je Undrima samo ime za staru grofiju Judenburg, a u njoj imađahu Askvinovići Reifenstein i Meinhardsdorf na zapadu, Schönberg i Rasnitz na istoku, što se začudo slaže s obujmom gospoštije Reifenstein koje su podanici sjedjeli još 1822 u istim granicama. Dokučiti treba dakle samo to, otkud Askvinovićima taj posjed. Mogućnosti imaju tu dvije, što se dobro vidi ako se pomisli da se teritorijalna vlast Hemina roda osnivala na tri vrste imanja.

U prvi skup idu alodi koji ne pokazuju nikakvih znakova da potječu od Heme. To su dolenjska dobra sa središtem u Višnjoj gori, Slovenji Gradec i Marenberg. Drugi skup pretstavljaju krčke zemlje nad kojima Askvinovići vrše zaštitničku vlast, dakle u Koruškoj krajevi oko Krke, Friesacha i Trušnja, u Sauniji pak vitanjska oblast, čitava pokrajina od Celja i Laškoga do Sutle i široki pojas zemlje od Save do Mirne s Boštanjem, Novim gradom i Mokronogom. Treći skup napokon obuhvata vlastelinstva koja je Hema izdvojila za Askvina, prije nego što je predala svoj imetak Krki: Rogatec, Reifenstein, Laško i po svoj prilici također Kosta-

[79] MC. I, uvod X.
[80] Istotamo III, 521, 535, 838.
[81] Sbg. UB. I, 663 n 166.
[82] Istotamo II, 300 a.

njevicu. Na isti je način mogla dopasti Askvinovih ruku i Undrima. Ali isto tako treba računati i s tim da ju je Askvin naslijedio bez posredovanja direktno od Waltunija. Kako je stalno da je i Hema raspolagala jednim dijelom Waltunijeve baštine, to bi se moglo iz ovakve podjele zaključiti da je Waltuni bio doista pradjed i Hemi i Askvinu. Kojemu od ovih tumačenja treba dati prednost, bez novih se izvora ne da više reći. Svakako je pak važno već i to da se i s obzirom na imanja ne može utvrditi nikakva veza između Hemina supruga, grofa Wilhelma, undrimskog Waltunija.

Rezultat genealoških istraživanja o Višnjegorcima prema tome duboko zasijeca u slovensku historiju. Prije svega golemi posjedi jednog jedinog roda, Hemina, koji se prostirahu od Inna i Kirchdorfa preko Aniže, Mure, Krke, Drave, Savinje, Sutle i Save do Ljubljanice (?) i dolenjske Krke upravo plastično predočuju socijalnu strukturu stare Slovenije. Jer iz njih izlazi da su njemački kraljevi nagrađivali svoje doglavnike tako kneževskim imanjima na kolonijalnom tlu da su ih mogli tamo naseliti samo veoma malo. Gdje je još bilo mjesta na primjer u Sauniji i Dolenjskoj kad je gotovo sav kraj od izvora Mislinje i Sutle preko Save do Krke s malo izuzetaka bio alod Hemina roda (isp. kartu 2). Slobodno plemstvo koje se doselilo k nama iz Bavarske moralo je dakle biti vanredno malobrojno, mnogo slabije nego što se obično misli. Ali je ta visoka bavarska aristokracija nevjerojatnim opsegom svojih teritorija upravo fizički ugušila domaće plemstvo kasaza, od kojih se jedva ovdje ondje sačuvalo po koje selo, dok je sav ostali narod kmetovao novoj gospodi.

Drugi plod višnjegorske genealogije leži u njenom značenju za političku historiju Slovenije: s jedne strane jer pokazuje kako je naglo raspadanje markgrofovske vlasti u Kranjskoj dovelo već najmanje oko 1100 godine do osnutka namjesništva, a s druge strane jer nam otkriva duboku krizu koja je spojena s uskrsnućem Spanheima. Do 1106 ne igraju naročite uloge u Koruškoj. Uzdizalo ih je doduše srodstvo s eppensteinskim vojvodom, ali ako ostavimo po strani njihove posjede u Ptujskoj marki, onda se njihova teritorijalna vlast ograničavala na labodsku dolinu, uostalom i tu još skučena salzburškim i bamberškim zemljama. Nade da će ih papinska stranka uznijeti bile su katastrofom od 1097 uništene. Tek preokret u Salzburgu 1106 dao je Spanheimima opet odvažnosti i snage da

se obore na svoje takmace te na ruševinama njihova gospodstva sagrade svoju vlast u markama. Troškove pak toga previranja morala je snositi slovenska Posavina, kojom počeše opet harati mađarski čopori, dok joj se nije smilovao salzburški nadbiskup.

Tumač genealogiji

I. Waltuni. 29 IX 895 obdaren kraljevskim dobrima u Koruškoj, Gornjoj Štajarskoj i na Savi, 26 IX u Gornjoj Austriji (MC. I, 3, 6).

II. Askvin. I. Od 13 V 1007 dalje, umro između 1043 i 1060, 15 VIII (MG. DD. III, 138; MC. I, 17; Sbg. UB. I, 242, n. 22): grof, zaštitnik krčke crkve, »consanguineus« sv. Heme, posjednik u Ehringu i Radlachu.

III. Hema. Od 6 I 1043 do 1044, umrla 29 VI možda 1045 godine (MC. I, 16, 17, 19; MG. Necrol. II, 147, 298, 451): supruga grofa Wilhelma I Friesaškog, osnivačica manastira u Krki; daruje svoja imanja u Admontu nadbiskupu Baldvinu za podizanje drugog manastira.

IV. Aribo. Od približno 1060 do približno 1075 (Redlich, Acta Tirolensia I, 169, 173, 203, 226): zajedno sa VII nastupa sad kao svjedok sad kao posjednik u kraju između Greifenburga i Millstattskog jezera, vlasnik trideset huba u Radlachu.

V. Markvart. 1074/88 (Sbg. UB. II, 105, 140): filius Ascuini.

VI. Starchand I. 1066/67 (MC. I, 28): zaštitnik krčke crkve.

VII. Werner. Od 1043/60 dalje, umro oko 1090, 5 X. (Sbg. UB. I, 242, n. 22; II, 105, 140, 176; MG. SS. XVII, 448, 455): iz Reichersberga, osnivač tamošnjeg manastira oko 1084, posjednik u Radlachu, Krautu i Leobenu na rijeci Lieser, suprug Dietberge, sestre nadbiskupa Gebharda Salzburškoga, umrle 22. X.

VIII. Albvin. Umro oko 1090 (MC. SS. XVII, 455; Sbg. UB. II, 176).

IX. Starchand II. Poslije 7 XII 1097, umro između 7 I 1106 i jula 1141 (MC. III, 505, 516, 517; Sbg. UB. II, 203): markgrof-namjesnik u Sauniji.

X. Ulrik I. Od 1097 poslije 7 XII do 7 I 1103 (MC. III, 505, 516, 517, 650): grof, umro prije 1152, ostavljajući udovicu Gerburgu (KUB. I, 106).

XI. Werigand. Od 1 V 1091 dalje, umro između 18 X 1130 i jula 1141 (MC. I, 54, 58, 201; III, 496, 498, 505; Sbg. UB. II, 120, 203): grof, »nasljedni zaštitnik« krčke crkve, gospodar Slovenjeg Graca i Marenberga, grof Plainski (Dungern, Geneal. Hb. 1, 69).

XII. N., supruga grofa Majnharda I Crnogradsko-ortenburškog.

XIII. Gebhard, svjedok između 1074/84, umro prije 1084 (Sbg. UB. II, 105, 176; MG. SS. XVII, 448).

XIV. Askvin II. Spominje se približno 1121/1139, ali nejasno da li onda još živ. (Sbg. UB. II, 120, 196).

XV. Albero. 1152 (KUB. I, 106).

XVI. Ulrik II. Od 1136 do 2 II 1170 (KUB. I, 79, 106; Rubeis Mon. eccl. Aquil. 604): iz Attemsa. Prije augusta 1139 povišen za markgrofa tuscijskog gdje do 1152, ali još 1163 s naslovom »Thuscie marchio«, no oko 1170 »marchio de Attens« (KUB. I, 128; Rubeis n. sp. m. 587).

XVII. Hema. Od jula 1141 do 1163 (St. UB. I, 208; KUB. I, 106; MC. III, 1061): supruga grofa Wolfrada Trebenjskog.

XVIII. Ditrik iz Puchsa. Od 29 V 1132 dalje, umro između 1138 i 26 IV 1145 (MC. I, 138; III, 641, 642, 692; KUB. I, 79): sa svojom braćom (XIX, XX) osnivač manastira u Zatičini; njegova udovica Marjeta udata za Roberta iz Samesleitena.

XIX. Henrik I. Pris iz Puchsa. Od 1105/26 do 17 IX 1166, umro 14 XI (MC. III, 521; St. UB. I, 499; MG. Necrol. II, 185): vazal markgrofice Kunigunde Štajarske (St. UB. I, 485, 499), suprug Liutbergin (KUB. I, 106; II, 1).

XX. Majnhalm iz Puchsa. Od 29 V 1132 dalje, umro u februaru između 1155 i približno 1165 (MC. I, 187; III, 641, 642; St. UB. I, 488; MG. Necrol. II, 388). Od 1136 sa predikatom »Kranjski« (MC. III, 673), 1152 »Višnjegorski« (KUB. I, 206) suprug Sofijin (St. UB. I, 488).

XXI. Liutold, grof Plainski (isp. XI).

XXII. Rudolf Weitersfeldski, umro prije 14 V 1142 (Sbg. UB. II, 141, 196, 225; zbog datuma isp. MC. III, 750).

XXIII. Wergand Weitersfeldski. Od približno 1121/30 do 14 V. 1142 (Sbg. UB. II, 120, 141, 176, 177, 225).

XXIV. Liupold I iz Vojnika. Od 1165 do 27 V 1173 (St. UB. I, 485, 551; MC. I, 279).

XXV. Liutkarda 1166 (Rubeis n. sp. m. 603): supruga Henrika iz Manzana.

XXVI. Henrik II. Pris. Od približno 1160 do 1207 (St. UB. I, 400; KUB. II, 1; MC. III, 1597); zaštitnik freisinškog vlastelinstva Katscha u Gornjoj Štajarskoj.

XXVII. N., udata za Erchamberta iz Mosbacha (St. UB. I, 485, 499).

XXVIII. Albert Višnjegorski. Od 2 VII 1177 do 1209, umro doskora poslije toga (KUB. I, 173; II, 18, 19): zaštitnik manastira u Zatičini. Od 1200 grof (Gr. IV, 920).

XXIX. Wergand iz Vojnika. Od 27 V 1173 do 15 VI 1195 (MC. I, 279, III, 1269, 1291, 1452; St. UB. I, 576, 579; KUB. I, 173a).

XXX. Gotfrid Pris, približno 1180 (KUB. II, 1).

XXXI. Henrik III Pris. Od približno 1180 do 1211 (KUB. II, 1; MC. I, 430; III, 1597).

XXXII. Engelbert, grof Višnjegorski. 25 X 1213 (Gr. V, 209), umro prije 18 VII 1228 (KUB. II, 57).

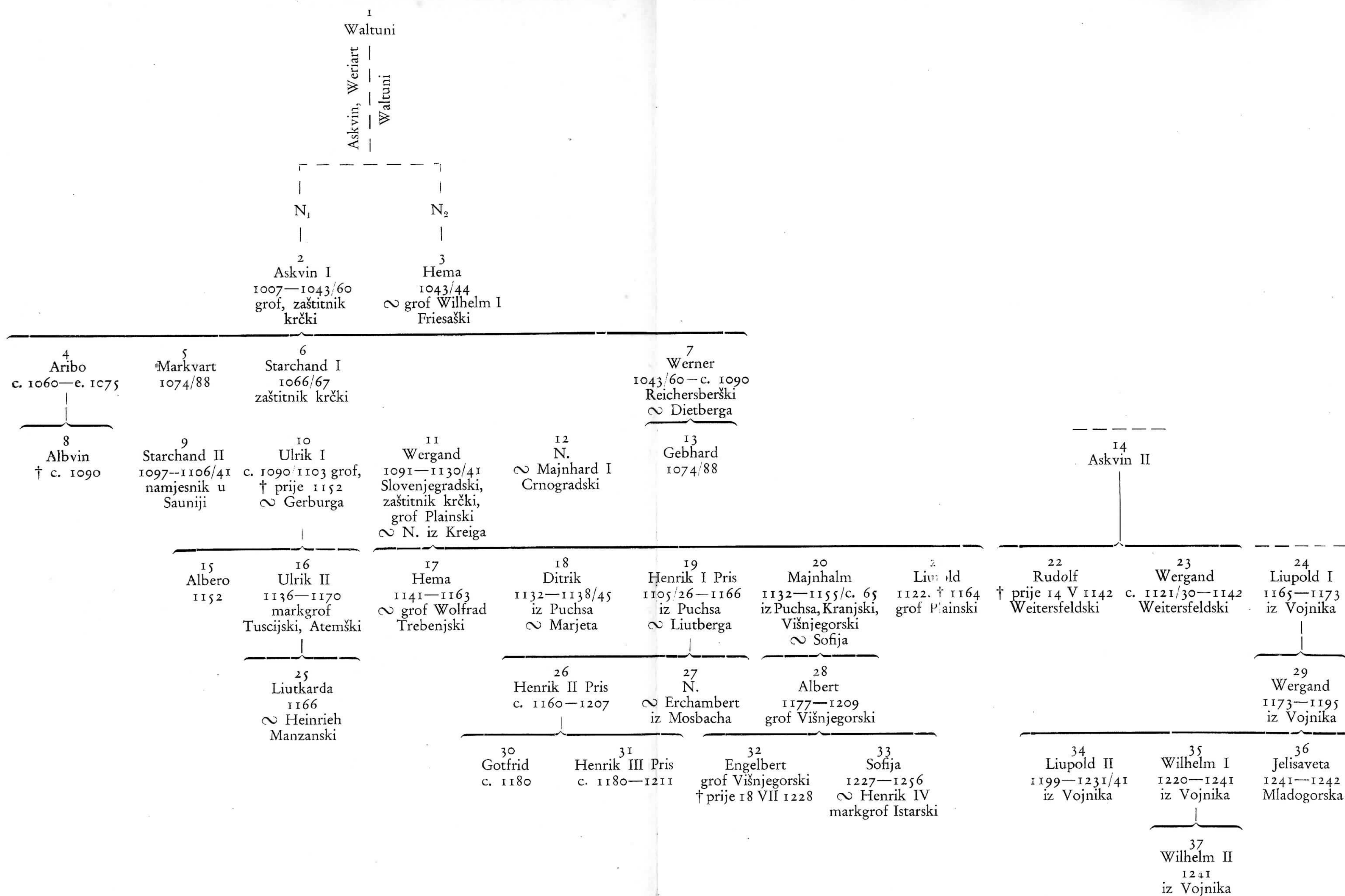
XXXIII. Sofija. Od 1227 dalje, umrla 28 II 1256 (KUB. II, 15, 19, 57, 74; St. UB. II, 461; Dungern, Geneal. Hb. 1, 26): supruga markgrofa Henrika IV Istarskog.

XXXIV. Liupold II iz Vojnika. Od 27 VI 1199 do 18 IX 1231, umro prije juna 1241 (MC. I, 373; IV/1, 1632, 1812, 1899, 1900; St. UB. II, 87, 211a, 285, 397).

XXXV. Wilhelm I iz Vojnika. Od 8 I 1220 do juna 1241 (MC. IV/1, 1812, 1899, 1900, 1938; St. UB. II, 211a, 285, 397).

XXXVI. Jelisaveta Mladogorska. Od juna 1241 do 1242 (St. UB. II, 397; KUB. II, 120): teta Wilhelma Svibenskog.

XXXVII. Wilhelm II iz Vojnika. U junu 1241 (St. UB. II, 397).

1
Waltuni
Askvin, Weriart
Waltuni
N1
N2
2
Askvin I
1007—1043/60
grof, zaštitnik
krčki
3
Hema
1043/44
∾ grof Wilhelm I
Friesaški
4
Aribo
c. 1060—e. 1075
5
Markvart
1074/88
6
Starchand I
1066/67
zaštitnik krčki
7
Werner
1043/60—c. 1090
Reichersberški
∾ Dietberga
8
Albvin
† c. 1090
9
Starchand II
1097—1106/41
namjesnik u
Sauniji
10
Ulrik I
c. 1090/1103 grof,
† prije 1152
∾ Gerburga
11
Wergand
1091—1130/41
Slovenjegradski,
zaštitnik krčki,
grof Plainski
∾ N. iz Kreiga
12
N.
∾ Majnhard I
Crnogradski
13
Gebhard
1074/88
14
Askvin II
15
Albero
1152
16
Ulrik II
1136—1170
markgrof
Tuscijski, Atemški
17
Hema
1141—1163
∾ grof Wolfrad
Trebenjski
18
Ditrik
1132—1138/45
iz Puchsa
∾ Marjeta
19
Henrik I Pris
1105/26—1166
iz Puchsa
∾ Liutberga
20
Majnhalm
1132—1155/c. 65
iz Puchsa, Kranjski,
Višnjegorski
∾ Sofija
1122. † 1164
22
Rudolf
† prije 14 V 1142
Weitersfeldski
23
Wergand
c. 1121/30—1142
Weitersfeldski
24
Liupold I
1165—1173
iz Vojnika
25
Liutkarda
1166
∾ Heinrieh
Manzanski
26
Henrik II Pris
c. 1160—1207
27
N.
∾ Erchambert
iz Mosbacha
28
Albert
1177—1209
grof Višnjegorski
29
Wergand
1173—1195
iz Vojnika
30
Gotfrid
c. 1180
31
Henrik III Pris
c. 1180—1211
32
Engelbert
grof Višnjegorski
† prije 18 VII 1228
33
Sofija
1227—1256
∾ Henrik IV
markgrof Istarski
34
Liupold II
1199—1231/41
iz Vojnika
35
Wilhelm I
1220—1241
iz Vojnika
36
Jelisaveta
1241—1242
Mladogorska
37
Wilhelm II
1241
iz Vojnika